

משפטים תשפ"א שלום רב

פרשת משפטים זה המשך לפרשת יתרו – המשך למעמד קבלת התורה, ומכיון שאנו רואים שהתורה ניתנה בשני פרשיות, הרי זה ברור שהתורה ניתנה ויורדה לעולם בשני חלקים, חלק בפרשת יתרו וחלק בפרשת משפטים, שביתרו מסופר כל הפרטים שאירעו בהר סיני, ואח"כ מפסיקה התורה בואלה המשפטים, ואח"כ אומר ואל משה אמר וגו', שזה קבלת התורה וכריתת הברית עליה, ואדרבה נעשה ונשמע כתוב בפרשת משפטים ולא כתוב בפרשת יתרו. והנה ידוע שנחלקו בחז"ל ובראשונים אם הסדר הוא כפי שנכתב בתורה, והיינו שמתן תורה של פרשת יתרו הוא קודם בזמן לאירועים של פרשת משפטים, ולפ"ו פרשת משפטים אירעה אחרי ו' סיון, וזה שיטת הרמב"ן למעשה, או שמא אין מוקדם ומאוחר בתורה כפי שיטת רש"י, שכל זה אירע כבר בג' סיון, כלומר שזה היה החלק הראשון של מת"ת, ואח"כ קבלו עליהם את התורה במעמד הר סיני בשבועות. ופשוט שא"א לנו להכריע במחלוקת זו, שכל אחד יש לו ראיות וסברות לשיטתו, אבל כו"ס ס"ל שהיו כאן שני חלקי מתן תורה, וזה צריך להסביר מדוע בכלל היה צורך ליתן את התורה בשני חלקים, ואפילו אם היה איזה סיבה לזה, אבל צ"ב סדר הדברים, דמקודם מדבר על מתן תורה [בפרשת יתרו] ואת עשרת הדברות, שהן עיקרי הדת, ואח"כ מפסיק בכל המשפטים והדינים אשר תשים לפניהם, ואח"כ ממשיך במתן תורה, וזה מבלבל לנו את הסדר ולכן באמת נחלקו חז"ל והראשונים בסדר הדברים, והטעם לכל זה לא נתברר היטב.

ואמנם אנו רואים שכמו שמתן תורה אירעה בשני שלבים, כמו כן יציאת מצרים אירעה בשני שלבים, ומכיון שכבר דברנו הרבה פעמים שכל מה שאירע ביציאת מצרים הוא הכנה לקבלת התורה, בכדי שיוכל הקב"ה לומר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, א"כ אנו רואים דבר מעניין, שגם יציאת מצרים היתה בשני שלבים, ליל ט"ו בניסן, יום היציאה, ליל הסדר, ליל שימורים, וזה מתואר בפרשת בא, אבל שבעה ימים אח"כ הם חזרה בידי פרעה ובסכנת מיתה, והוצרכו לנס קריע"ס בכדי שיצאו מתחת שליטתו. וא"כ גם זה צ"ב מדוע הוצרכו לשני חלקי יציאה, שאם יוצאים יוצאים לגמרי, וגם אנו רואים שאנו חוגגים את יום היציאה לט"ו ניסן, שלדורות זה נשאר ליל הסדר, וא"כ מדוע הוצרכו לשני חלקי יציאה, בתורת הכנה למתן תורה, שניתנה בשני שלבים, ובהכרח שיש כאן קו המשווה.

ובעצם לא ברור מדוע הוצרכו לקריע"ס בכלל, וקשה מאד לומר שעיקר מטרת קריעת ים סוף היה

בשביל להעניש את המצרים בעונש מיתה, שאף שבודאי זה מגיע להם, אבל בשביל זה לא צריך לקרוע את הים, בשביל זה מספיק להשליך גפרית ואש מן השמים כמו שהיה אצל סדום, אבל אירוע קריע"ס יש בו יותר מהעונש של המצרים, ובשביל ישראל זה בודאי לא צריך, שהרי היה הקב"ה יכול להוציאם ממצרים בליל ט"ו ומיד לנסוע לארץ ישראל, או לא היה צריך הקב"ה להכביד לב פרעה ולא ירדוף אחריהם וממילא לא יצטרכו לכל הנס, הנראה מיותר, שהרי כבר האמינו בה' ובמשה ע"י עשרת המכות, ומה נוסף להם בהכנה לקבלת התורה ע"י קריע"ס?

הנה נראה שיש חלק מסויים של נתינת התורה שיש בפרשת משפטים מה שאין בפרשת יתרו, כלומר מלבד ההלכות המרובות שנוספו בפרשת משפטים, שזה פרטי התורה, אבל חוץ מזה יש כאן קבלה מיוחדת, שלזה צריכים הכנה מיוחדת. ובתור הקדמה ודוגמא לזה נדבר על הענין הידוע של עין תחת עין [כא-כד], שלדעת חז"ל בתורה שבע"פ שקבלו כן בהלל"מ אין הכוונה להוצאת העין אלא לתשלומי ממון בשווי של העין, ואמנם משמעות המקרא מבואר שזה כפשוטו, ובודאי כל אלו שכפרו בקבלת חז"ל חולקים ע"ז בתקיפות, שהם לומדים פשוטו של מקרא. ואף שפשוט שכל הראשונים מגינים על קבלת חז"ל, אבל יש בזה שני אופנים, דיש לעיין בקבלת המסורה של עין תחת עין ממון – האם זה פשוטו של מקרא שהוא ממון, כלומר שתרגום התיבות עין תחת עין הוא ממון, או אפשר שפשוטו הוא ממש, ובאה הקבלה ועוקרת את המקרא. והנה מוצאים אנחנו להדיא שנחלקו בזה, דהנה ת"א עינא תחת עינא, אבל ת"י דמי עינא תחת עינא, הרי שאונקלוס מתרגם את פשוטו של מקרא ואילו ת"י מתרגם את הקבלה, כלומר שלדעתו אין בכלל פשוט פשט שזה כפשוטו, ולפי פשוטו זה ממון, אבל מאונקלוס משמע שלפי פשוטו של מקרא הכוונה הוא כפשוטו.

ובאמת מוצאים אנחנו בזה דבר מעניין, שהרשב"ם שהוא גדול הפשטנים, ובריש פרשת וישב יש ויכוח מפורסם בינו ובין זקנו רש"י אם יש ללמוד חומש לפי הפשט או שצריך דוקא לפי המדרשים, ושם הוא אומר שרש"י הודה לו שאילו היה לו פנאי היה כותב פירוש חדש לגמרי על הפשט. והנה לעיל [כא-ו] לגבי עבר נרצע עה"פ ועבדו לעולם פירש רש"י עד היובל, אבל הרשב"ם פירש לעולם: לפי הפשט כל ימי חייו כמו שנאמר בשמואל וישב שם עד עולם. וכן להלן [כא-יז] שארה כסותה ועונתה לא יגרע, פירש"י ע"פ חז"ל שעונתה זה תשמיש, מלשון עונה, אבל הרשב"ם

מפרש לפי הפשט מלשון מעון, שזה לשון דירה, הרי שהוא מפרש כפי פשוטו, אבל פלא שעל הפסוק של עין תחת עין הוא כותב: דמי עין דכוותה, שזה מדרש חז"ל. ובהכרח שהוא סובר שאין כאן פשט של עין תחת עין כפשוטו, אלא כפשוטו הוא ממון, והרי זה כדברי יונתן ולא כדברי אונקלוס.

וכעין זה ברלב"ג, גם הוא מגדולי הפשטנים, כותב: ולא יקשה בעיניך איך יתכן שיוכן אמרו עין תחת עין בממון, כי כמו זה הלשון אמרה התורה במה שהוא ממון, אמר בפרשת אמור ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש, ויותר זה מה שאמר אחר זה השור יסקל וגם בעליו יומת, שהיא בלי ספק ממון, הנה קראה התורה מיתה תנו דמי נפשו באמרו אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו". הרי שהוא סובר שזה הפשט בתיבות של עין תחת עין, שזה ממון.

יש גם מאמר ידוע מהגר"א שעין תחת עין זה האותיות שתחת תיבת עין, והיינו פ' כ' ס' שזה אותיות כסף. וגם יש מש"כ הכתב והקבלה, שכרגיל המעשה הוא קודם העונש כמו מכה איש – ומת, מכה בהמה – ישלמנה, וה"נ עין, כלומר אם מוציא עין, אז העונש הוא תחת עין, הרי שה"עין" הראשון הוא מעשה החבלה, לא מעשה העונש.

אבל להדיא דעת הרמב"ם במו"נ אינה כן "ומי שחסר אבר יחוסר אבר, כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו, ולא תטריד את רעיונך בהיותנו עונשים הנה בממון, כי הכוונה הנה לתת סבת הפסוקים ולא סבת דברי התלמוד, ועכ"ז יש לי במה שאמרו בו התלמוד דעת ישמע פנים בפנים, והמכות אשר א"א לעשות בהם בשוה דינם בתשלומין וכו', עכ"ל. והיינו שלפי שורת הדין זה עין תחת עין, אבל מכיון שאי אפשר לעשות בשוה ממילא יש דין ממון, אבל זה רק משום שקשה להשוותם. ומפרשי המו"נ מתפלאים עליו, אבל כן היא שיטת הרמב"ם במו"נ. וז"ל בעל שם טוב על המו"נ: ואפלא תכלית הפלא ממאמר הרב כו' כי הפסוקים אינם אמתיים לא בכל ולא בחלק אלא כפי הקבלה שקבלו רבותינו, וכמו מה שפירשו רבותינו בתלמוד, וזה הרב למדנו שאם מלך המשיח יבוא ויאמר שפירוש הכתוב כפי פשוטו עין תחת עין ממש, חייב מיתה למה שהוא סותר את התלמוד, ולא ידעתי אנה פנה רבינו ומורינו כי לא כך למדנו, וה' יכפר בעדו ובעדנו". אבל באונקלוס ראינו להדיא כך.

ובודאי דברי המו"נ האלו הם המקור למש"כ בספורנו כאן וז"ל: עין תחת עין כן היה ראוי כפי הדין הגמור, שהיא מדה כנגד מדה, ובאה הקבלה שישלם ממון, מפני חסרון השערתנו, פן נסכל ונוסיף על המדה לאשמה בה, עכ"ל.

ועיין לשון הרמב"ם בפ"א מחובל ומזיק הל"ג: זה שנאמר בתורה כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו, אינו לחבול בזה כמו שחבל בחבירו, אלא שהוא ראוי לחסרו אבר או לחבול בו כמו שעשה, ולפיכך משלם נזקו עכ"ל.

ובאמת כך נראה לי מהרמב"ן, שהוא מתחבט להוכיח כנגד הקראים מהפסוקים עצמם, והיינו שהם הרי מאמינים רק בתורה שבכתב, ופשוטו של מקרא כנראה הוא כפי שיטתם, שהרי כתוב עין תחת עין, ולכן יש כאן ש"ו איך ללמוד את הפסוקים כפי שיטתם. ומבואר לכאורה שסובר הרמב"ן שיש כזה דבר של פשוטו של מקרא ויש קבלת חז"ל, והקבלה עוקרת את הפשט, אבל הפשט נשאר פשט, ויתכן מאד שהרמב"ן סובר שהמקרא עצמו אומר עין תחת עין והמסורת היא משהו אחר, וזה כעין שיטת המו"נ.

ובאמת משמע מהרמב"ן ומהראב"ע שאם יש אדם עשיר שיש לו כסף אבל מסרב לשלם, כלומר הוא צדיק כזה שממונו חביב עליו מגופו, אז יהיה הדין שמוציאין את עינו, כי לפי שורת הדין כך הוא באמת צריך להיות. וזה נשמע רחוק. אבל באמת מוצאים אנו שני מקורות קדומים ביותר לזה: בספר חסידים כתב וז"ל: לעולם אין מחליפין עון בזכות אלא מחשבין לו הזכיות לבד והחובות לבד כו' ואל יאמר האדם והלא אמרה תורה עין תחת עין בממון, וכן אם אסון יהיה כתיב אם כופר יושת עליו בממון, זהו לפי שהתורה חפצה בתקנת העולם, אבל מידי שמים לא יצא, עכ"ל. ועוד מצינו בספר יוסיפוס על התורה שכתב: מי שהטיל מום בחבירו, ישולם לו מדה כנגד מדה ויפסיד אותו חלק של הגוף ששלל מחבירו, אלא אם כן ירצה מי שנעשה לבעל מום לקבל כסף, כי החוק ייפה את כחו של בעל היסורין עצמו ונתן לו את הרשות להעריך את האסון אשר נגרם לו אם אינו רוצה להקשות לו ביותר". הרי שלפי שניהם מעיקר הדין יכול להוציא עין, ולפי יוסיפוס אם הוא רוצה יכול להתעקש לעשות כן, אבל לא מצינו בכה"ג שאחד מסרב לשלם אם יש לו מה יהיה הדין, וכמשמעות ר"א ורמב"ן.

והנה חילוק גדול יש בין השיטות, והיינו האם שייך שבתורה שבע"פ תהיה מחלוקת ע"ז, שהרי אי אפשר לחלוק על פסוק מפורש אבל אפשר לחלוק על הקבלה, ובאמת בגמ' ב"ק יש שיטת ר"א שחולק וסובר עין ממש, אבל הגמ' דוחה את זה ואומרת ר"א לית ליה ככל הני תנאי, אבל באמת במכילתא מבואר להדיא שדעת ר"א היא שאם החובל התכוון במזיד להוציא את עין חבירו שזה הדין הוא עינו ממש תחת עין חבירו, ורק בשוגג לא אמרינן כן. ובספר נתינה לגר פירש שמכיון שאיתא במגילה שאונקלוס תרגם בשיטת ר"א

רבו, לכן תרגם פשוטו של מקרא עין תחת עין.

עוד תלוי בזה אם זה נחשב לדבר שהצדוקים מודים בו, שאי נימא שכן הוא פשוטו של מקרא א"כ גם הצדוקים מודים בזה, אבל אי נימא שזה מסורה, א"כ אין זה נחשב כהלכה שהצדוקים מודים בה.

עוד תלוי בזה סוגית הגמ' בסנהדרין נ"ח ע"ב: רב הונא אמר תיקצץ ידו שנאמר וזרוע רמה תשבר, רב הונא קץ ידה, ופירש"י מאדם אחד שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך דב"ד עונשין ומכין שלא מן התורה לעשות סיג וגדר לדבר עכ"ל, אמנם התוס' פליגי ע"ז וס"ל דדינא הוא כו' שאני הכא דמועד ורגיל הוא היה להכות באגרוף דדיניה הוא בכך עכ"ל, והיינו שהתוס' ס"ל שמכיון שלפי פשוטו של מקרא יש דין של עין תחת עין, ממילא ס"ל לר"ה שאם רואים ב"ד שעונש ממון אינו מספיק א"כ הדר הדין לדוכתא ויכולים לענוש כפי עיקר הדין שבתורה שבכתב, אבל רש"י לא פירש כן משום שלפי דעתו פשוטו של מקרא הוא ממון, ולא שייך מן הדין לקצוץ יד. ובאמת ר"ח פירש שם באופן שלישי, שקץ ידה היינו שענשו בממון, והיינו שהוא סובר שלא שייך אפילו לקנוס קציצת יד, וכש"כ שאין זה מן הדין, שהרי זה לגמרי נגד השקפת התורה.

ובתחילת ספר שופטים מסופר איך שקצצו לאדני בזק את בהונות ידו ורגליו משום שעשה כן לשבעים מלכים שהיו מלקטים תחת שולחנו, ובמלבי"ם שם כתב שזה שלא כדיני ישראל, ולפמ"ש"כ אפשר שעשו כפי דין הפסוק, ואף שההל"מ עוקרת, אבל אפשר שזה לישראל ולא לעכו"ם, שהרי הל"מ ניתנו לישראל דוקא, וכעין שיעור גדלות שלא ניתן לעכו"ם.¹ עכ"פ מבואר שיש כמה מקומות בפרשת משפטים, וכן הוא במקומות אחרים בתורה, שהפסוק אומר דבר אחד אבל באה הקבלה ועוקרת את הפשט, ובספר אדרת אליהו להגר"א על הפסוק או אל המזוזה כתב וז"ל: או אל המזוזה, פשטא דקרא גם המזוזה כשרה, אבל הלכה עוקרת את המקרא [שרק על הדלת עצמה], וכן ברובה של פרשה זו, וכן בכמה פרשיות שבתורה, והן מגדולת תורתנו שבעל פה עכ"ל.

ונמצא לפ"ז שלכן נחלקה קבלת התורה של יתרו מקבלת התורה של משפטים, שביתרו ניתנה

התורה שבכתב ביחד עם פירוש התורה שבכתב ע"פ תורה שבע"פ, שהרי א"א לשמור שבת לפי התשב"כ לבד שהרי אין הסבר מה נקרא שמירה ומה נקרא זכירה וכו', וזה כל מה שאמר ה' נעשה, שהרי ה' אמר את זה ואין מה לפקפק ופשוט שנעשה, אבל חוץ מזה יש חלק גדול של התורה שנאמר בפרשת משפטים – ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, זה כבר דיבורו של משה, אבל הדיבור של משה לפעמים הוא היפך דיבורו של הקב"ה, ואז יש ספק גדול מה לעשות, דברי הרב ודברי התלמיד, ולכן קודם שבא השלב השני של קבלת התורה, השלב של הלכה עוקרת את המקרא, אז הוצרכו לקבלת ברית שניה, ואז אמרו נעשה – וגם נשמע, כלומר בודאי שאנו עושים מה שנכתב, אבל אם השמיעה היא היפך הכתיבה, אז השמיעה גוברת, משום שהלכה עוקרת את המקרא.

ולפ"ז נוכל להבין את הצורך בקריעת ים סוף, דהנה יש פלא גדול בפסוקים הקודמים לקריעת י"ס, שהקב"ה אומר למשה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו. אבל בשעת הביצוע, מצינו שמשה לא עושה כן, ששם כתוב [יד-כא] ויט משה את ידו על הים, אבל לא כתוב שהרים את המטה, הרי שלא הקשיב להוראות, וזה פלא גדול. וקושיא זו הקשה רבינו בחיי, ומחמת זה חידש חידוש גדול וז"ל [יד-טז]: אין להבין הכתוב הזה שירים משה את מטהו על הים שהרי לא נאמר אלא ויט משה את ידו, אבל טעם הרם את מטך לסלקו מידו לפי שהיו מהעם מחוסרי אמונה שבישראל אומרים שאין כח ביד משה לקרוע את הים אלא בכח המטה שבידו, לכך אמר הרם את מטך, סלקהו מידך, וכן תמצא במדרש אמרו אין כח ביד משה לעשות דבר אלא במטה, בו הכה את היאור, בו הביא כל המכות, וכיון שבאו לים מצריים וישראל עומדים, א"ל הקב"ה הרם את מטך, שלא יאמרו אלולא המטה לא היה יכול לקרוע את הים, ועל כן הוצרך לומר ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ומה ת"ל ויאמינו, והלא כבר נאמר ויאמן העם, אלא לפי שחזרו ולא האמינו הצרך לומר עכשיו בקריע"ם האמינו, עכ"ל רב"ח. ויוצא לפ"ז שפעולה בלי מטה היתה חסרה עד עכשיו, וע"י קריע"ם

תשלומי ממון אלא תשלומי כופר, וכ"ז הרמב"ם לשיטתו במו"נ שלפי הפסוקים באמת ראוי היה לחסר את עינו, אבל הראב"ד יסבור שלפי פשטות הפסוקים הכוונה הוא לממונו. ונבין לפ"ז שיטת הראב"ד פ"ט מגניבה הל"ח שפסק להלכה שאין המקרא יוצא מידי פשוטו שאם בא גנב ביום או אסור להורגו אבל בלילה מותר, וזה פלא וכבר תמה עליו המ"מ ומה יעשה הרב בפסוק עין תחת עין שנדרש בממון שלא כפשטן, הרי שא"א לפסוק שלא כפי קבלת חז"ל, אבל א"נ שסובר הראב"ד שעין תחת עין פירושו ממון לפי פשוטו, א"כ אין קושיא משם, ודו"ק.

1. ועיין רמב"ם פ"ה מחו"מ הל"ו: הודה החובל שהוא חבל כו' אם לא היו שם עדים כלל והוא אומר חבלת בי והודה מעצמו פטור מן הנזק ומן הצער. ובראב"ד ובמ"מ הקשו דלמה יפטור מהנזק ע"י הודאתו, הא תשלומי חבלה תשלומי ממון, ובממון אדרבה הודאת בע"ד כמאה עדים דמי. אבל ביארו החזו"י והאבי עזרי שלדעת הרמב"ם תשלומי חבלה אינו תשלומי ממון אלא תשלומי כופר, שבאמת היה צריך להוציא את עינו ולחבול בו, אלא שנתנה תורה רשות לשלם בכדי שלא יחבל, ואין זה

הוכיח הקב"ה שגם בלי המטה יכול משה לעשות. אלא שעדיין הדברים סתומים, דמה זה כח המטה שכוחו כ"כ גדול?

והנה באמת מצינו בהרבה מקומות שהקב"ה קיים את הנסים דוקא ע"י המטה, ומיד בפרשת שמות כאשר פקפק משה בהצלחת שליחותו אמר לו ה' מזה בידך ויאמר מטה, ואח"כ כאשר שלח אותו ה' אמר לו ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות, הרי שהיה בזה משהו מיוחד, והנה בחז"ל מצינו שהמטה נכרא בע"ש בה"ש כמש"כ באבות פ"ה מ"ו, ופירש"י שבו שם המפורש חקוק מונח ועומד עד שנתנו למשה (ומקורו בתיב"ע שמות ב-כא). עוד מצינו בחז"ל (ילק"ש שמות קעג ד"ה ואת המטה מפרדר"א פ"מ) שכתוב כך: המטה שנכרא בה"ש נמסר לאדה"ר בג"ע, ואדם מסרו לחנוך, לנח, לשם, לאברהם יצחק ויעקב, ויעקב הורידו למצרים ומסרו ליוסף בנו וכשמת יוסף נלקח כל ביתו וניתן לפלטרין של פרעה, והיה יתרו א' מחרטמי מצרים, וראת את המטה ואת האותות כו' ולקחו והביאו ונטעו בתוך גן ביתו, ולא היה יכול לקרוב אליו עוד, וכשבא משה למדין נכנס לגן ביתו של יתרו, וראה את המטה וקרא את האותות אשר עליו ושלח ידו ולקחו, וראה יתרו את משה ואמר זה עתיד לגאול את ישראל ממצרים, לפיכך נתן לו את צפורה בתו למשה, והיה משה רעה את צאנו ארבעים שנה עד שבא להר חורב ושם נגלה הקב"ה מתוך הסנה, עכ"ל הילק"ש בשם פרדר"א.

אלא שהדבר צ"ב טובא, וכי מאי ס"ד שהכח הוא ביד המטה, ובשביל זה הוצרכנו לקריע"ס? ואולי י"ל שסברו שהמטה יש בו כח כישוף, שהרי ראינו שחרטומי מצרים ג"כ היו יכולים להפוך את המטה לנחש, אבל כל זה תמוה טובא, כמבואר, וכי זה פלא יותר גדול לעשות בלי מטה ממטה?

והנה בתחילת הפרשה כתוב שכאשר יצאו בני ישראל ממצרים איך ידעו להיכן ללכת, ואומר הפסוק [יג-כא] וה' הולך לפניו יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה, אבל מיד לפני קריע"ס כתוב משהו חדש: ויסע מלאך האלקים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם; ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם, הרי מפורש בפסוק ששני העמודים – מלאך האלקים, ועמוד הענן, שכרגיל היו לפניו, עכשיו הלכו מאחוריהם, וביאר רב"ח ע"פ הרמב"ן [וזה דלא כרש"י] שמלאך האלקים זה עמוד האש [שזה היה בלילה] ופתאום הוא הסתובב מפני בני ישראל והלך אחריהם, ונסע עוד עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם, והנה שני העמודים מאחריהם, והיינו שעמוד הענן היה בין מחנה מצרים ובין עמוד האש,

ולפ"ז יוצא שהיה מחנה מצרים, ומלפניו עמוד הענן, ומלפניו עמוד האש, ומלפניו מחנה ישראל, ולכן ויאר את הלילה, כלומר שישראל היה להם אור מעמוד האש אבל אצל המצרים היה חושך כי עמוד הענן הפסיק ביניהם, ולא קרב זה אל זה כל הלילה, עיי"ש. אבל לא נתבאר בפסוקים ולא בראשונים מדוע הוצרך להיות כן, מדוע לא המשיך עמוד האש בלילה לנחתם בדרך כמו שהיה עד עכשיו?

וביאר החת"ס [תורת משה דף עב טור ב' ד"ה אי נמי] שבאותו הלילה לפני קריע"ס היו ישראל לפני סתירה עצומה, שהרי הענן תמיד הנהיג את בני ישראל, שה' הולך לפניו יומם לנחתם הדרך, ונמצא שזה מצות ה' יתברך בעצמו, והרי זה דומה לאילו הקב"ה היה כותב דין מפורש בתורה, תלכו אחרי, זה קיום מצוה שבתורה שבכתב – לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, אבל פתאום נשתנה המצב, והענן נסע מאחריהם, ובודאי זה עירבב אותם, שהרי עכשיו היו שטענו שצריכים להסתובב וללכת לאחר הענן, ובאמת זה גם מסתבר, שהרי אם הולכים קדימה אז נופלים לים, וא"כ היה נראה כאילו זה הציווי של התורה שבכתב.

אבל אז אמר הקב"ה למשה: דבר אל בני ישראל ויסעו, והיינו היפך מעמוד הענן, אלא שיסעו אל תוך הים, היפך התורה שבכתב, וזה כבר נקרא תורה שבעל פה, שהרי כאן אומר משה היפך הציווי האלקי המפורש על ידי הענן, ומיד התחילו ה"פרומאקס" לרטון נגד משה, שכתוב בתהלים וימרו על ים סוף, ופירש החת"ס שמרדו נגד הפקודה של משה לנסוע נגד הציווי האלקי, אבל רובם של ישראל שבטחו בציווי של משה שמעו למה שאמר משה, וסיים החת"ס "ומזה למדו ושפטו לשמוע אל החכמים, אפילו לעבור על דברי תורה כשהשעה צריכה לכך, ע"כ עתה ויאמינו בה' ובמשה עבדו אפילו לעבור על דברי תורה". וזה דבר שלמדו פה שלא למדו במצרים, וזה קריטי בשביל קבלת התורה, שהרי כל התורה כולה מלאה עם ציווי התורה, אבל באה הקבלה ועוקרת את הפשט, בפשט כתוב ועבדו לעולם ובקבלה כתוב שזה חמשים שנה, וכן הרבה מקומות, וקודם שיקבלו ישראל את התורה, צריכים הן להבין את תפקידו של משה – ושאר חכמי הדורות – בקבלת התורה.

ומובן לפ"ז היטב מדוע הוצרכו לכל ענין קריע"ס, ומדוע לא סגי רק ביציאת מצרים של ליל הסדר, כי זה לבד לא היה מספיק בשביל שני חלקי קבלת התורה, ומכיון שכל מציאות היציאה הוא בשביל הקבלה, לכן הוצרכו לשתי יציאות.

ולפ"ז י"ל ביאור דברי רבינו בחיי, שהרי על המטה היה חקוק שם הוי"ה, והיינו שבחינת המטה הוא

בחינת רצון ה' של התורה שבכתב, שמה שנעשה על ידי המטה זה בתור שליח ה', ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות, זה יסוד המטה, זה רצון ה' שנעשה על ידי משה. ולכן אפשר שנכתבו עשרת המכות בלשון דצ"ך עד"ש באח"ב על המטה, שכל זה נעשה לפי ציוויו של הקב"ה, והרי זה בגדר תושב"כ. אבל כאן בקריע"ס יש הנהגה אחרת, הרם את המטה וסלקהו לצדדין, ואדרבה, נטה את ידך על הים ובקעהו, הנס הארעי של בקיעת ים סוף, שהוא שינוי הטבע שהוא רצונו של הקב"ה להוראת שעה, זה נעשה

על ידי משה בלי המטה, כלומר לכאורה שלא כפי רצון ה' הנכתב להדיא, שהרי רצון ה' נראה שעליהם לחזור לאחוריהם ואילו זה באמת אינו רצון ה', ולכן כאן היה מוכרח לסלק את המטה², ולכן לא נכתב קריע"ס על המטה כמו שנכתבו שאר המכות, וכאשר ראו בני ישראל שהרים משה את ידו ולא את מטהו, ואעפ"כ הקשיבו לציוויו ונסעו אל הים ולא חזרו לאחוריהם, אז הראו את עצמם ראויים לקבלת התורה בהר סיני, ודו"ק היטב.³

2. יש אולי להטעים את זה יותר עם יסוד נפלא מה"ש משמואל" (פרשת וירא) שאמר בשם אביו האבני נזר "כי לעשות נסים ושינוי סדר הטבע הוא בענין עקירת דבר אחד מן התורה, באשר הביט בתורה וברא את העולם, ואין מותר אלא כדי לקדש ש"ש, כמו שארז"ל מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש ש"ש בפהרסיא עכ"ל, והיינו שכל עניני הטבע הוא בבחינת תורה מן השמים, שהרי איסתכל באורייתא וברא עלמא, ואם הקב"ה רוצה לשנות משהו מהטבע, והיינו נס, הרי זה בבחינת עוקר דבר מן התורה, ולכן אי אפשר לעשות נס אלא לצורך שעה, כלומר הוראת שעה, ולכן אח"כ צריך הנס לחזור לטבע, ולפ"ז קריע"ס הוא הוראת שעה, דבר אל בני ישראל ויסעו, והיינו שלא ילכו אחרי עמוד הענן, והיינו בדוקא להראות שחכמי ישראל יכולים לעקור את התורה לפי שעה, ולכן באמת אמרו

חז"ל שמאן הים להקדש בפני משה, והיינו משום שזה עקירת התורה, אבל משה אמר לו שזה הכח שניתן בידי חכמי התורה לעקור דבר מן התורה לצורך שעה, ולכן לצורך שעה מותר לים להקדש. 3. ויש לפ"ז לבאר הטענה על משה אצל מי מריבה, שהציווי האלקי היה לדבר אל הסלע והוא הכה את הסלע במטהו, והיינו משום שלא היה לו להשתמש במטה, כי זה היה חטאן של הדור הישן, ועכשיו שקם דור חדש הרי על ידי זה שהוציא מים מהסלע ע"י ההכאה במטה, הרי הוא מחזק את אלו האומרים שאין כוחו של משה גדול אלא במטה, ולכן נחשב זה חטא, ודו"ק [ר"מ רונברג שליט"א].